

Om män, makt och motiv

Som naturvetare blir jag förvånad över att evolutionsbiologiska förklaringar till mänskligt beteende så ofta nonchaleras. Särskilt i Sverige har resultat från evolutionsforskning som knyter an till antropologi och psykologi blivit mer eller mindre tabubelagda. Jag ser inte att man har någonting att vinna, men mycket att förlora på detta. En människokunskap som utesluter vår naturhistoria kan aldrig bli fullödigt, och först när man inser hur och varför vi är skapta som vi är, förstår man vilka krafter man har att brottas med ifall man vill åstadkomma en förändring.

När exempelvis män inte tar ut sin pappaledighet, och när i första hand männen lägger beslag på de högsta posterna inom näringsliv och politik höjs förvånade ögonbryn. Varför denna tröghet? Är det en männens komplott mot kvinnorna? Tyvärr är förklaringen mer komplicerad än så, och delvis ligger den hos oss kvinnor själva.

Det är när mänskligt beteende endast med svårighet eller inte alls låter sig påverkas av förändringar i inställning eller ideologi, som det ligger nära till hands att söka förklaringen i den moderna evolutionsbiologin. Om människan säger denna i korthet att trots den stora variationen mellan kulturer så finns det gemensamma nämnare mellan alla människor, inte bara vad gäller fysiska egenskaper utan också beteende. Vidare står det klart för evolutionsbiologer att våra handlingar och motiven till dessa endast delvis är en följd av medvetet kalkylerande - kanske det mesta sker på ett omedvetet plan, precis som hos andra djur. Vi är en art som har utvecklats under omständigheter som är minst sagt annorlunda än i det västerländska samhället, nämligen som jägare-samlare. Egenskaper som har utvecklats under århundraden, genom det naturliga urvalet, finns kvar hos nutidens människor, för det har helt enkelt inte funnits tillräckligt med tid till evolutionära förändringar som står i mer samklang med ett modernt samhälle.

Vilka egenskaper gynnade då män respektive kvinnor under vår långa utvecklingshistoria? En viktig förändring i människans utvecklingslinje var att hanarna började bry sig om sina ungar på ett mer substantiellt sätt (hos schimpanserna, våra närmaste släktingar, får honan göra hela jobbet själv), och detta att "bry sig om" bestod i första hand av beskydd och tillförsel av resurser. Reproduktion, och inte överlevnad i sig, är det centrala för att en egenskap ska utvecklas genom naturligt urval, dvs ett beteende som leder till fler överlevande ungar kommer att bli allt vanligare. Män som kunde tillskansa sig makt och resurser kunde skaffa sig fler kvinnor (polygyni) och fick på så vis fler barn. Det mönstret råder i den stora majoriteten av förindustriella samhällen, och det är de män med mest makt/resurser, typ hövdingar, som har flest hustrur. I det moderna industrisamhället är det större sannolikhet att män med makt/riktedom ägnar sig åt vad man kallar seriell polygyni, dvs gifter om sig med en yngre kvinna och skaffar en ny kull barn. Men för att kunna tillskansa sig makt och resurser behöver män konkurrera med andra män, och i denna konkurrens bildar de ofta mer eller mindre tillfälliga koalitioner med andra män enligt principen att mängd ger styrka. Det som ytligt kan te sig som att män sluter sig samman för att konkurrera ut kvinnor, bottnar i själva verket i en konkurrens mellan män om kvinnor. Jag tror att detta är en viktig insikt för kvinnor.

Hur det mänskliga samhället ser ut är dock en följd av hur båda könen beter sig. Under människans utveckling var det viktigt för en kvinna att välja en partner som kunde bidra med resurser till ungarna, och detta är uppenbarligen viktigt även för dagens kvinnor. I en transkulturell undersökning har man intervjuat över 10.000 män och kvinnor angående vilka egenskaper de tycker är viktiga hos en partner i ett långvarigt förhållande. Genomgående i de undersökta samhällena som är spridda över hela jordklotet, lägger kvinnor större vikt än män vid en partners

tillgång till resurser. Samma sak gäller inställningen till en partners sociala status. Kvinnors val, förutom den direkta konkurrensen mellan män, bidrar alltså ytterligare till att förklara den allerstädes rådande könsskillnaden: strävan efter resurser och makt, och risktagningen för att uppnå detta, är starkare hos män än hos kvinnor i alla undersökta samhällen. Det bör dock påpekas att dessa skillnader inte är absoluta utan handlar om en skillnad i medelvärde, på samma sätt som att män är större än kvinnor inte betyder att alla män är större än alla kvinnor. Det är också värt att komma ihåg att alla effekter av skillnader mellan könen inte är till männens fördel. Över 90 procent av alla fängelsekunder är män, och mäns livslängd är ca sex år kortare än kvinnors.

Det har nog funnits en allmän förväntan om att mäns status och resurser ska minska i betydelse för kvinnor som blir självförsörjande och som på egen hand kan uppnå både hög status och inkomst, men snarare har det visat sig att också kvinnor som har uppnått detta söker partners som uppnått minst samma nivå. Så tydligen finns det någonting viktigt inte bara i absolut standard, utan också i relativ.

Vad ska man dra för slutsatser av detta? Exempelvis kan ju kvinnor fundera över enligt vilka kriterier de väljer en partner. Om män hela tiden utsätts för signalen att makt och resurser är sexuellt attraktiva attribut kommer detta inte att underlätta en makt- och resursutjämning mellan könen. Män kommer då att vara obenäma att minska sin strävan efter makt och resurser, och detta vare sig i konkurrens med andra män - eller med kvinnor.

Birgitta Tullberg

Författaren är docent i evolutionär ekologi vid Stockholms universitet och har nyligen kommit ut med boken "Naturlig etik - en uppgörelse med altruismen".